

Markus Leideck*

Arhivsko gradivo Državnog arhiva u Pazinu kao izvor za istraživanje prošlosti Lovranštine

Među 949 fondova Državnog arhiva u Pazinu pohranjena je i nekolicina fondova upravnih tijela okružnog ili oblasnog karaktera za područje Istre, unutar čije se nadležnosti nalazilo područje Lovranštine u razdoblju od kraja srednjeg vijeka do sredine 19. stoljeća. Pritom se radi o sljedećim fondovima: Pazinska knežija, Istarsko okružje, Generalni civilni vicekomesarijat za Istarsku provinciju u Poreču, Prefektura Istre u Puli i Oblasni narodni odbor za Istru. Unatoč relativno maloj količini sačuvanog gradiva predstavljaju kvalitetan izvor za istraživanja prošlosti Lovrana. Zbog fragmentarne sačuvanosti gradiva kao dopunska vrela navedeni su na kraju priloga i fondovi državnih arhiva u Italiji, Austriji i Sloveniji (Trst, Graz, Ljubljana). Fondovi stvaratelja čija je mjesna nadležnost graničila s područjem Lovranštine ili se nalazila u relativnoj blizini, a zbog povezanosti priobalnih mjesta istočne Istre predstavljaju se kao daljnji vjerojatan izvor istraživanja. Riječ je o fondovima Općina Labin, Podestat općina Labin i Plomin, Bilježnici Labina, Privremena civilna uprava u Labinu i Plominu (1813-1814), Kotarski komesarijat u Labinu te dva fonda kotarskih kapetanata u Pazinu.

Ključne riječi: Državni arhiv u Pazinu, arhivsko gradivo, Lovranština, mjesna nadležnost, fondovi tijela uprave

1. Uvod

Čuvanje arhivskog gradiva na području Istre seže u 14. stoljeće. O tome svjedoče odredbe sadržane u srednjovjekovnim statutima pojedinih istarskih gradova, komuna i kaštela – tijelima uprave koncentriranim na skrb nad vlastitim djelovanjem i nastalim gradivom radi očuvanja svoje stabilnosti i stečenih privilegija. Ozbiljniji pokušaji prikupljanja gradiva s područja cijele Istre i osnivanja arhiva bilježe se u drugoj polovici 19.

* Markus Leideck, prof., zaposlen je u Državnom arhivu u Pazinu, Vladimira Nazora 3, 52000 Pazin. Elektronička pošta: markus.leideck@dapa.hr.

stoljeća, a radi se o nastojanjima Zemaljskog sabora Markgrofovije Istre u

Poreču (*Dieta Provinciale del Margraviato dell' Istria*) i Istarskog društva za domovinsku povijest (*Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*). Godine 1926. osnovan je Državni arhiv u Trstu (*Direzione di Archivio di Stato di Trieste*), nadležan za furlansku, tršćansku i istarsku provinciju. Dio istarskih arhivalija pohranjen je u tršćanskom arhivu, odakle je djelomično vraćen šezdesetih godina prošlog stoljeća. Državni arhiv u Pazinu (dalje DAPA) osnovan je 1958. godine pod nazivom *Istarski arhiv – Pazin*. Naziv Arhiva mijenjao se od osnutka do 1997. godine, kada je ustanova dobila današnji naziv, još tri puta. Njegova se mjesna nadležnost nije mijenjala od osnutka do danas, a proteže se na području čitave Istarske županije. Ustanova provodi mjere zaštite arhivskog gradiva, sređuje ga, popisuje, objavljuje i omogućava njegovo korištenje.¹ Nadalje obavlja stručni nadzor nad čuvanjem i odabiranjem gradiva te određuje mjere zaštite gradiva koje se nalazi izvan Arhiva. Danas je u DAPA pohranjeno oko 4500 dužnih metara sadržanih u više od devet stotina arhivskih fondova i zbirki. Područje Lovranštine danas se ne nalazi u mjesnoj nadležnosti DAPA, već Državnog arhiva u Rijeci. Međutim u nekolicini fondova istarske provenijencije pohranjenih u ovoj ustanovi, koji su mjesnom nadležnošću u vremenu nastanka arhivskog gradiva ili obuhvaćali ovo područje ili s njim graničili, sadržani su vrijedni izvori za istraživanje povijesti Lovranštine u razdoblju od ranog novog vijeka do sredine 20. stoljeća.

2. Pregled arhivskog gradiva za područje Lovranštine u fondovima Državnog arhiva u Pazinu

2. 1. Arhivski fondovi s mjesnom nadležnošću nad područjem Lovranštine

Opisivani fondovi klasificirani su listom kao fondovi oblasne, pokrajinske ili županijske uprave. Radi se o fondovima iz razdoblja pet uprava: prve i druge austrijske, francuske i talijanske uprave te uprave nakon 1945. godine. Količina i važnost izvora razlikuju se od fonda do fonda te ovise, prije svega, o količini sačuvanog gradiva za područje Lovranštine, ali i predmetu istraživanja. Nakon opisa pojedinih fondova dan je tek reprezentativan izbor gradiva, iz kojeg su izostavljeni brojni predmeti.

---

¹ Gradivo fondova dostupno je u skladu sa Zakonom o arhivskom gradivu i arhivima (NN br. 105/97, NN 64/00) i Pravilnikom o korištenju arhivskog gradiva (NN br. 67/99). Gradivo koje sadrži osobne podatke iznimno je dostupno prema čl. 21 i 22 Zakona o arhivskom gradivu i arhivima 70 godina od svog nastanka, to jest 100 godina od rođenja osobe na koju se odnosi.

2. 1. 1. HR-DAPA-12, *Pazinska knežija* (1571/1918)

Pazinska grofovija upravni je i sudbeni organ vlasti na području većeg dijela austrijske Istre, s vremenskim rasponom od srednjovjekovlja do polovice 19. stoljeća, kada Habsburška Monarhija, nakon ponovnog zauzimanja teritorija koje je kratkotrajno zauzela Napoleonova Francuska, počinje s reorganizacijom i novom sistematizacijom uprave i sudstva. U određenim elementima sudbene i upravne vlasti Grofovija je podređena kranjskim zemaljskim staležima te Unutarjnoaustrijskoj dvorskoj komori. Iako točan trenutak nije poznat, iz sačuvanih je izvora evidentno da Lovran u sastav Pazinske grofovije ulazi u drugoj polovici 15. stoljeća.² Prvi spomen Lovrana u sastavu Pazinske grofovije zabilježen je u urbaru Grofovije iz 1498. godine, koji je pohranjen u Državnom arhivu u Rijeci. Najstariji zapis o Lovranu (vjerojatno kasniji prijepis) sačuvan u fondu *Pazinska knežija* u Državnom arhivu u Pazinu datira iz 1539. godine, a radi se o bilježničkoj ispravi na latinskom jeziku sastavljenoj u Lovranu (*in Castrum Lovranae*) i odnosi se na granice između Lovrana i Veprinca (*Veprinaz*). Sljedeći po starosti zapis o Lovranu zabilježen je u urbaru Grofovije iz 1571. godine. U njemu su davanja Lovrana opisana na 43 lista *recto* i *verso* (894–936) s poimenično navedenim davanjima ukupno 165 podanika (glava obitelji) Grofovije na području Lovrana. Na posljednjoj stranici opisa davanja Lovranaca opisane su granice i šume Lovranštine. Urbar je pisan kancelarijskom goticom na njemačkom jeziku. Nije obrađen ni objavljen. U drugom urbaru Grofovije pohranjenu u ovom fondu iz 1578. godine, sastavljenu na talijanskom jeziku, obveze i davanja Lovrana opisani su sumarno na 8 listova *recto* i *verso*, ne navodeći poimence stanovnike Lovrana. Nažalost, velik dio zapisa oštećen je djelovanjem vlage. Istovjetna kopija ovog urbara nalazi se u Muzeju grada Pazina, a objavio ga je u prijepisu Vjekoslav Bratulić u dvama godištima *Vjesnika historijskih arhiva u Rijeci* i Pazinu.³ U obama se slučajevima radi o prijepisima iz prve polovice 18. stoljeća. Daljnji kronološki najstariji zapis o Grofoviji nalazimo u kupoprodajnom ugovoru za Grofoviju iz 1665. godine, pisanu na njemačkom jeziku.

Gradivo je fonda djelomično, gotovo fragmentarno sačuvano, a datira gotovo u cijelosti u vrijeme kada je Pazinska grofovija s gospoštijama San Servolo i Castelnuovo u posjedu visoke plemićke obitelji

² Margetić, Luj, „Povijesno-pravni aspekti staroga Lovrana“, *Liburnijske teme*, knj. 6, 1987., str. 5: „Međutim, ubrzo nakon toga dolazi do vrlo važne promjene u položaju Lovrana, kojeg prema ispravi koju je P. Kandler objavio pod godinom 1447. car Fridrik III daje u zakup pazinskom kapetanu Febo della Torre zajedno s pazinskom kapetanijom i kaštelima Vranja i Brseč. Zakup traje do 1452. godine. Lovran prema tim podacima još nije sastavni dio Pazinske grofovije. Ali prema Pazinskom urbaru iz 1498. godine više nema sumnje: Lovran je postao dijelom te grofovije – uostalom kao i Brseč.“

³ Bratulić, Vjekoslav, „Urbari pazinskog feuda (XVI. stoljeća)“, *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, sv. VIII/IX, 1963./1964., str. 141–204; Bratulić, Vjekoslav, „Urbari pazinskog feuda (XVI. stoljeća)“, *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, sv. X, 1964./1965., str. 245–290.

Montecucoli, a iz razdoblja nakon 1766. godine. Dio fonda uništen je za vrijeme Drugog svjetskog rata i u ranom poslijeratnom razdoblju, no već je i prije rata gradivo arhiva Grofovije sadržavalo tek minornu količinu gradiva iz razdoblja prije negoli je došla u posjed obitelji Montecucoli. Fond stoga sadrži tek skromnu količinu gradiva iz razdoblja u kojem je pazinski feud pripadao plemićkim obiteljima Turrinetti de Prië, Auersperg i Porcia (Porzia). I ovako krnje sačuvan kvalitetan je povijesni izvor, prvenstveno za razdoblje od kraja 18. do sredine 19. stoljeća, a i za ranija razdoblja, zahvaljujući nekolicini prijepisa ranije nastalog gradiva koji su komunama Grofovije služili u dokazivanju raznih prava i obveza, a koji su priloženi uz akte uprave i suda.

Fond je djelomično popisano i nesređen.⁴ Popisano gradivo podijeljeno je u sedam serija: 1. Montecucoli, 2. Gospodarstvo, 3. Mansionarie, 4. Crkve, 5. Administracija, 6. Posjedi i 7. Razno.⁵ Za područje Lovranštine sačuvani su u najvećoj mjeri izvori za proučavanje povijesti u serijama gospodarstva, crkve i administracija.

Izbor gradiva:

Arhivska jedinica ⁶	Sadržaj	Vrijeme nastanka gradiva	Broj kutije
	Trezorsko gradivo		
1.	Urbar Pazinske grofovije	1571.	
2.	Urbar Pazinske grofovije	1578.	
4.	Kupoprodajni ugovor za Pazinsku grofoviju	1665.	
2.	Gospodarstvo		
2. 179.	Dugovi novih upravnih jedinica na koje je podijeljena Pazinska knežija: Pazin, Pićan, Žminj, Lovran, Boljun	1811.	10
2. 184.	Računi dodatnih postotaka za Lovran i Brseč	1811.	10
2. 222.	Stanje troškova administracije Pazinske knežije – kotarevi Pazin i Lovran	1816.	11
2. 227.	Prikaz poreznih zaostataka – distrikti Obrig i Lovran za svibanj 1817.	1817.	11
2. 271.	Izvanredni troškovi – regrutacijski činovnik, Lovran	1820.	12

⁴ Arhivski popis prvih 54 kutija fonda *Pazinska knežija* Državnog arhiva u Pazinu (HR-DAPA-12) izradio je Mihovil Dabo 2007. godine.

⁵ Fond se trenutno nalazi u postupku obrade i sređivanja, nakon kojeg će biti izrađen novi analitički inventar. Iz istog razloga gradivo je privremeno nedostupno korisnicima.

⁶ Gradivo je na ovom mjestu unutar viših arhivskih jedinica radi preglednosti prikazano kronološki.

2. 272.	Uprava Pazinskog kotara – Okružni kapetanat u Rijeci: lovranska podavanja u vinu	1820.	12
2. 4.	Razna podavanja Lovrana, Brseča i Mošćenica – tabelarni prikaz	1826.	4
2. 406.	Usporedba terena, prihoda: Lovran (u Općini Volosko) – Vranja (u Općini Belaj)	1831.	18
2. 424.	Obračun naknade računa blagajne Lovranskog kotara (1826/1827)	1833.	19
2. 306.	Prodaja dobara Općine Lovran	s. a.	13
4.	Crkve		
4. 54.	Molbe za izbor župnika u Lovranu	1799.– 1810.	22
4. 73.	Specifikacija spisa dostavljenih gospodinu Rubnicku, čelniku Lovranskog kotara – o crkvi u Lovranu	1816.	23
4. 77.	Lovranska kotarska uprava Inspektoratu Pazinske knežije – davanje prvina župniku	1816.	23
4. 747.	Lovranski župnik inspektoru Giuseppeu Parisiniju, glede lovranskog <i>Caschio</i> ⁷	1818.	31
4. 750.	Ekonomska inspekcija – prodaja zemljišta lovranske crkve	1818.	31
4. 115.	Lovranska župna crkva – kupci imovine	1820.	23
4. 156.	Crkvena uprava: ustanova za siromašne u Lovranu	1821.	23
4. 21.	Dnevnik ovrha imovine dužnika spram lovranske župne crkve; isto za Brseč	1821.	21
4. 245.	Crkvenoj upravi: lovranska crkva Sv. Grgura moli za dvije ispovjedaonice	1823.	25
4. 246.	Molba lovranske crkve da im se dodijele orgulje	1823.	25
4. 270.	Licitacija šume koja pripada lovranskoj crkvi	1824.	25
	Župnik iz Lovrana traži dozvolu za kupnju ornamenata za oltar	1825.	26
5.	Administracija		
5. 69.	O kršenju granica od strane pastira – područje Lovrana	1761.– 1762.	34

⁷ *Caschio* – spremište hrane, skladište.

5. 12.	Administracija Grofovije – dopisi između Pazina i Kastva o zaprekama pri trgovanju između Lovrana i Veprinca; dopis Franca Collera koji traži dozvolu za prodaju obveznica	1764.– 1788.	32
5. 113.	Dopis riječkog župana o trgovcima iz Brseča i Lovrana	1801.	35
5. 145.	O kršenju radnog vremena trgovina i krčmi, Lovran	1807.	36
5. 233.	Lovran: desetine	1812.	37
5. 346.	Lovranski kapituli	1815.	38
5. 364.	Lovranskom distriktualnom povjereniku – o pripajanju Veprinca Distriktu Lovran	1816.	38
5. 511.	Natječaj za učitelja u <i>Scuola popolare di Lovrana</i>	1818.	39
5. 524.	O plaći učitelja u Lovranu	1819.	39
5. 592.	Razgraničenje između općina Lovran i Veprinac (sadrži i dokumente iz 16. stoljeća – izvadak iz urbara za Lupoglav 1576.)	1819.– 1821.	40
5. 684.	Lovranskom distriktualnom namjesništvu – Zemljišna uprava Knežije: Zapisnik predaje spisa Tavularnog ureda za Lovran i Brseč, koji je dosad postojao u Pazinu, a sad se seli u sam Lovran	1821.	41
5. 44.	Spisi vezani uz ujedinjenje kotareva Kastav i Lovran pod jedinstveni Kotar Volosko i fragmenti triju nevezanih spisa	1827.	33
6.	Posjedi		
6. 18.	Prijepis jednog ugovora s Lovranom iz 1678.	1803.	53
6. 19.	Popis stanovništva za Lovran i Brseč	1803.	53

2. 1. 2. HR-DAPA-24, *Istarsko okružje (1825.–1860.)*

Nakon što je vojska Dvojne Monarhije u rujnu 1813. ponovno zauzela Istru, tada u sastavu Ilirskih provincija, pripojila ju je Lattermannovim proglasom od 17. listopada 1813. godine. Zakonom od 1. 8. 1814. uspostavljeno je Ilirsko primorje, da bi mjesec dana kasnije, 1. rujna, bile ukinute intendancije Istre i Rijeke i uspostavljena okružja Trsta – *Provincia Adriatica*, s mjesnom nadležnošću nad područjem bivše mletačke Istre, i Rijeke – *Provincia Liburnica*, koje obuhvaća kotareve Belaj, Kastav, Labin, Lipu, Lovran i Pazin. Ukidanjem riječkog okružja 1822. radi pripojenja Rijeke Ugarskoj formirano je provizorno okružje sa

sjedištem u Pazinu, u koje ulaze područja starih austrijskih posjeda u Istri te otoci Krk, Cres i Lošinj.

Dekretom Dvorske kancelarije od 29. travnja 1825., a na temelju odluke vladara od 15. travnja, ova okružja, s izuzetkom grada Trsta, spojena su u Istarsko okružje (*Istrianer Kreisamt*) na čelu s Okružnim poglavarstvom sa sjedištem u Pazinu. Istarsko okružje s Goričkim okružjem i gradom Trstom čini Ilirsko primorje.⁸ Okružje je upravno tijelo podređeno Primorskoj vladi (*Governo del Litorale in Trieste*), a od 1850. Namjesništvu za Primorje u Trstu (*Luogotenenza del Litorale in Trieste*) te nadređeno nižim organima uprave, odnosno kotarevima, te njihovim sljednicima. Najvažnije funkcije okružja bile su koordinacija i nadzor rada kotarskih i općinskih poglavarstava, briga o javnom redu i sigurnosti, unapređenje gospodarstva, rješavanje sporova i pitanja nastalih iz podložničkih odnosa, kao i nadzor nad financijama crkava i javnih tijela. Također obnaša funkciju prvostupanjskog suda za plemstvo. Okružje u trenutku osnivanja čini devetnaest kotareva: Belaj, Buzet, Buje, Cres, Kastav, Kopar, Krk, Labin, Lošinj, Lovran, Motovun, Pazin, Piran, Podgrad, Poreč, Pula, Rovinj, Vodnjan i Volosko. Ovakav ustroj, uz stanovite izmjene, primjerice spajanja Kotara Lovran i dijela Kotara Kastav s Kotarom Volosko 1827. godine,⁹ zadržan je do 1850. godine, kada je podijeljeno na 7 kotarskih kapetanata, da bi 1854. godine ponovno bilo podijeljeno na šesnaest mješovitih upravnih kotarskih ureda (*pretura*), koji preuzimaju dio nadležnosti Okružja nakon njegovog rasformiranja 15. studenog 1860. na temelju odredbe Ministarstva unutarnjih poslova od 17. lipnja i 2. studenog 1860.¹⁰ godine o ukidanju okružnih tijela u Primorju.

Gradivo je Fonda fragmentarno sačuvano u ukupnoj količini od svega 1,20 dužnog metra. Arhivistički je obrađen, sređen prema registraturnom redu (spisi su sređeni prema tekucem broju unutar godine) te je 1990. godine izrađen analitički inventar.¹¹ Fond je podijeljen na knjige i spise.

⁸ „Bestandtheile des Illyrischen Küstenlandes. Seine Majestät haben mit höchster Entschließung vom 15. April 1825 anzuordnen geruht: daß das Illyrische Küstenland künftig außer dem Commerzial-Gebiethe der Stadt Triest, nur aus zwey Kreisen: dem Görzer und dem Istrianer, bestehen, und daß das Istrianer Kreisamt seinen Sitz in Mitterburg haben soll“. *Franz des ersten politische Gesetze und Verordnungen für sämtliche Provinzen des Österreichischen Kaiserstaates, mit Ausnahme von Ungarn und Siebenburgen*, sv. 53, Wien, 1827., str. 87.

⁹ Stulli, Bernard, *Istarsko okružje 1825–1860*, Posebna izdanja historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu, sv. 8, Historijski arhiv Rijeka – Historijski arhiv Pazin, Rijeka – Pazin, 1984., str. 18; Zakošek, Boris, „Pregled arhivalija Lovranštine do 1945. u Državnom arhivu u Rijeci“, *Zbornik Lovranščine*, knj. 1, 2010., str. 25.

¹⁰ „155. Verordnung des Ministers des Innern vom 17. Jun 1860, betreffend die Auflösung der Landesregierungen und Landes-Baudirectionen in Kärnthen und Krain und die administrative Unterordnung dieser Herzogthümer unter die Statthaltereien in Gratz und Triest, dann betreffs der Auflösung der Kreisbehörden im Küstenlande“, *Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich*, Wien, 1860., str. 271. „245. Verordnung des Ministerium des Innern vom 2. November 1860, womit der Zeitpunkt der Amtswirksamkeit der Landesregierung und der Landes-Baudirektion in Laibach, dan der küstenländischen Kreisbehörden bekannt gegeben wird, und die Bestimmungen über die Vertheilung des Wirkungskreises dieser Behörden erlassen werden“. Isto, str. 395.

¹¹ Brajković, Antun, *Istarsko okružje (1825–1860)*, analitički inventar (neobjavljen), Pazin, 1990.

Od knjiga sačuvane su tek dvije pomoćne, i to Zapisnik prezidijalnih spisa za 1836. i Zapisnik komisije za melioraciju Motovunske šume za 1838. godinu. Spise u većoj mjeri čine prezidijalni te u nešto manjoj opći spisi. Zastupljenost gradiva prema vremenu nastanka varira te je iz pojedinih godina sačuvana nešto veća količina gradiva, dok gradivo pojedinih godišta uopće nije sačuvano. Većina spisa napisana je kurentnim pismom i na njemačkom jeziku, a tek dijelom na talijanskom. U sačuvanom gradivu mogu se pronaći izvori o stanju sigurnosti, upravi, školstvu, zdravstvu, gospodarstvu, trgovini, feudalnim odnosima, pošti, prometu, poljoprivredi, šumarstvu, stočarstvu, crkvenim i vojnim pitanjima, materijalnom stanju stanovnika, demografskim kretanjima i općenito o prilikama i raspoloženju u Istarskom okružju. Izvore koji se odnose na područje Lovranštine valja, kako je Lovranski kotar ukinut 1827.¹² godine, unutar Fonda, a prema inventaru, tražiti pod *Volosko* i *Kotar Volosko*.

Izbor iz fonda:

Broj spisa	Sadržaj	Vrijeme nastanka gradiva	Broj kutije
2. 2. 1. Prezidijalni spisi			
205	Volosko, mjesto kotarskog komesara	1836.	2
237	Volosko, zahtjev za dostavu hrvatskog teksta Ustavne izjave	1848.	3
277, 278	Krk, Volosko, političko stanje	1848.	3
37	Volosko, izbori	1848.	3
931	Volosko, urod poljoprivrednih kultura	1851.	4
47 i 49	Volosko, liječnik, moralne i političke osobine	1852.	4
177	Volosko, sigurnosno stanje	1854.	5
415-430	Tjedni izvještaji o stanju u kotarevima Okružja	1855.	5
1120	Lovran, personalni poslovi općine	1857.	6
2. 2. 2. Opći spisi			
2086	Lovran, prehrana siročadi	1855.	10
13579	Siročad iz Trsta, kotarevi Kopar, Labin, Poreč, Motovun, Volosko, Piran, izvještaji	1855.	10
9410	Volosko, smještaj žandarma	1858.	10

¹² Vidi bilješku br. 8.

2. 1. 3. HR-DAPA-54, *Generalni civilni vicekomesarijat za Istarsku provinciju u Poreču (1921/1922)*

Generalni vicekomesarijat za Istarsku provinciju u Poreču osnovan je na temelju kraljevskog dekreta br. 1622 od 19. studenog 1921. godine, a radi se prijelaznom upravnom tijelu nakon talijanske okupacije Istre 1918. u nastojanju Kraljevine Italije da u okupiranim područjima uvede svoj administrativni aparat. Ovo tijelo podređeno je Generalnom civilnom komesarijatu u Trstu, a nadređeno komesarijatima u Kopru, Lošinj, Pazinu, Poreču, Puli i Voloskom. Tijelo je, kao i Generalni komesarijat i podređeni mu komesarijati, ukinuto na temelju zakona o političkoj i administrativnoj sistematizaciji novih provincija od 17. listopada 1922. godine.¹³ Ova tijela zamjenjuju prefektуре, viceprefektуре i potprefektуре.

Fond je fragmentarno sačuvan u količini od svega 0,55 dužnog metra gradiva. Arhivistički je obrađen i registraturno sređen, a 1973. izrađen je sumarni inventar Fonda¹⁴. Sadrži gradivo o funkcionarima i osoblju generalnog vicekomesarijata te podređenim komesarijatima (kategorija G I), raznim troškovima (G III), prijedlozima za odlikovanje (G IV), pomoći i stipendijama (G V i G VI), prototalijanskoj propagandi i troškovima (G VII) te spise koji se sadržajno odnose na zakone, izbore, službenike, karabinjere, konzulate i državljanstvo (G IX).

Izbor iz fonda:

Arhivska jedinica	Sadržaj	Vrijeme nastanka gradiva	Broj kutije
G IX	Zakoni	1921.	1
G I	Popis osoblja zaposlenog pri Civ. kom. u Voloskom	1922.	1
G VII	Prototalijanska propaganda u Voloskom	1922.	3
G VII	Hrvatska škola u Opatiji	1922.	3

2. 1. 4. HR-DAPA-55, *Prefektura Istre u Puli (1923.–1945.)*

Prefektura Istre u Puli bila je najviši organ pokrajinske upravne vlasti za područje Istre u vrijeme talijanske uprave, nastalom nakon ukidanja komesarijata, koji je do osnivanja Kvarnerske pokrajine 1924. godine u mjesnoj nadležnosti obuhvaćao i područje Lovrana.

Fond je vrlo dobro očuvan, a čini ga 78,40 dužnih metara gradiva koje je registraturno sređeno prema izvornim kategorijama i potkategorijama

¹³ „N. 1353 Regio decreto-legge 17 ottobre 1922, concernente la sistemazione politica ed amministrativa delle nuove Provincie“, *Raccolta ufficiale delle Leggi e dei decreti del Regno d' Italia*, sv. 5, Roma, 1922., str. 4183–4186.

¹⁴ Jelinčić, Jakov, *HR-DAPA-54, Generalni civilni vicekomesarijat za Istarsku provinciju u Poreču (1921/1922)*, sumarni inventar (neobjavljen), Pazin, 1973.

stvaratelja u prvoj polovici sedamdesetih godina te je izrađen analitički arhivski popis gradiva.¹⁵ Kako se radi o veoma kratku periodu uprave Prefektura Istre u Puli nad Lovranštinom, sačuvana je relativno mala količina gradiva koja se sadržajno odnosi na ovo područje. Fond tako sadrži više izvještaja s područja Liburnije, odnosno Potprefektura Volosko – Opatija, te informacije o sumnjivim i prototalijanski nastrojenim osobama, o bogoslužju na hrvatskom jeziku te o fašističkim organizacijama i cenzuri.

Izbor iz fonda:

Arhivska jedinica	Sadržaj	Vrijeme nastanka gradiva	Broj kutije
A-3 Novine	Dnevnik <i>La voce dell' Istria</i> (Lovran)	1923.	1
B-15 Općinsko osoblje	Pegan Cav. Nicolò, pref. komesar Lovrana, informacije	1923.	11
A-V Varia	Pitanje sječe šume oko Lovrana	1924.	29

2. 1. 5. HR-DAPA-79, *Oblasni narodni odbor za Istru (1945.–1947.)*

Oblasni narodni odbor za Istru započeo je s radom 1. svibnja 1945. godine sa sjedištima na Olibu, u Puli i Labinu. Sljednik je Narodnooslobodilačkog narodnog odbora za Istru osnovana 1943. godine. Predstavlja vrhovno zakonodavno i izvršno tijelo na području svoje mjesne nadležnosti – podređenih mu kotareva Buje, Buzet, Čepić, Kras, Labin, Lošinj, Motovun, Opatija, Pazin, Poreč, Rovinj, Tinjan, Umag, Vodnjan i Žminj te gradova Pula, Poreč, Rovinj i Vodnjan. Mjesna nadležnost ovog tijela nije se mijenjala do 21. veljače 1947., kada je Kotarski narodni odbor izdvojen i pripojen novoosnovanom ONO-u Kopar. Lovran se u tom trenutku nalazio u sastavu Kotarskog narodnog odbora Opatija. Nadzor nad djelovanjem ONO-a za Istru provodila je Vojna uprava Jugoslavenske narodne armije.

Fond je vrlo dobro očuvan u ukupnoj količini od 105 dužnih metara gradiva, arhivistički je sređen te je 2000. godine izrađen sumarni inventar fonda.¹⁶ Podijeljen je na dvije serije: knjige i spise, koje su potom podijeljene na podserije prema odjelima Odbora. Sadrži gradivo izvršnog odbora i oblasne skupštine, povjerljive spise, spise tajništva, disciplinskog suda, spise odjela koji su djelovali unutar ovog tijela,

¹⁵ Jelinčić, Jakov, *HR-DAPA-55, Prefektura Istre u Puli (1923-1945)*, arhivski popis (neobjavljen), Pazin, 1973.

¹⁶ Radaljac, Ljiljana, *HR-DAPA-79, Oblasni narodni odbor za Istru*, sumarni inventar (neobjavljen), Pazin, 2000.

odnosno spise financijskog odjela, poljoprivrednog odjela, odjela trgovine i opskrbe, odjela obrta, industrije i rudarstva, spise prosvjetnog odjela, prometnog odjela, odjela šumarstva i šumske industrije, građevinskog odjela, zdravstvenog odjela, socijalnog odjela, odjela rada, oblasne uprave narodnih dobara, planske komisije, kontrolne komisije i inspektorata za Istru, privrednog vijeća za Istru, Rijeku i Slovensko primorje te isplatne liste, personalnu dokumentaciju i financijske knjige.

Unutar Fonda nalaze se vrijedni izvori za proučavanje područja Lovranštine u poslijeratnom razdoblju. Inventarno se podaci o Lovranu nalaze unutar nižih arhivskih jedinica, koje su nazvane po odjelima čijim je djelovanjem gradivo nastalo, a mogu se pratiti unutar financijskog odjela i odjela trgovine i opskrbe. Unutar socijalnog i zdravstvenog odjela može se pratiti briga za djecu, prije svega siročad, kojoj je bila posvećena velika pažnja, te osobe treće životne dobi i zdravstvena zaštita. Daljnji izvori sadržani su u gradivu koje se unutar inventara odnosi na Kotarski narodni odbor Opatija.

2. 2. Arhivski fondovi koji mjesnom nadležnošću graniče sa područjem Lovranštine

U DAPA je, uz upravne fondove u čiju je nadležnost spadao Lovran, pohranjena i nekolicina fondova čija je mjesna nadležnost graničila s nadležnošću unutar koje se nalazilo područje Lovranštine. Ovi fondovi također mogu poslužiti kao izvor za proučavanje opisivanog područja, zbog blizine i neupitne povezanosti mjesta uz istočnu obalu Istre, a u svakom slučaju kao poredba upravnih tijela. Radi se o solidnim i preporučljivim izvorima za proučavanje gospodarske i pravne povijesti, razgraničenja, migracija i onomastike.

2. 2. 1. HR-DAPA-2, Općina Labin (1420/1797)

Fond Općine Labin sastoji se gradiva nastalog djelovanjem općinskog vijeća, kancelara, prokuratora, fontikara i drugih općinskih službenika. Fond je sačuvan u opsegu od 1,63 dužnog metra, arhivistički je sređen i popisao.

2. 2. 2. HR-DAPA-811, Podestat općina Labin i Plomin (1512/1797)

Fond sadrži gradivo nastalo djelovanjem plominskih i labinskih načelnika sa sjedištem u Labinu i Plominu,¹⁷ a podijeljen je na 55 serija, na način da gradivo nastalo za djelovanja svakog načelnika tvori zasebnu jedinicu čime su oblikovane 53 serije, a daljnje su serije *Odnosi s crkvenim*

¹⁷ Općine Plomin i Labin, mada zasebna upravna tijela, u cijelom razdoblju mletačke uprave, dakle do propasti Venecije, imale su zajedničkog načelnika.

ustanovama i *Ostalo*. Fond je očuvan u količini od 9,41 dužnih metara, arhivistički je sređen te je za isti izrađeno obavijesno pomagalo.¹⁸

2. 2. 3. HR-DAPA-6, *Bilježnici Labina (1525/1797)*

Fond bilježnika Labina, sačuvan u ukupnoj količini od 17,27 dužnih metara, sadrži knjige i spise labinskih i plominskih bilježnika. Gradivo se sastoji od uredskih knjiga bilježnika (protokoli ili upisnici akata i minutariji ili upisnici sastavaka) i spisa (sastavci i isprave). Sadržajno se bilježnički akti dijele na isprave među živima (kupoprodajni ugovori, darovnice, ženidbeni ugovori, zajmovi, napolice, cesije...) i iskaze posljednje volje (oporuke i kodicili). Fond je osnovno sređen, a 1971. godine izrađen je arhivski popis Fonda.

2. 2. 4. HR-DAPA-441, *Privremena civilna uprava u Labinu i Plominu (1813.–1814.)*

Fond *Privremena civilna uprava u Labinu i Plominu (Direzione Provvisoria di Albona e Fianona)* fragmentarno je sačuvan u ukupnoj količini od svega 0,15 dužnog metra. Arhivistički je sređen, a izrađen je i njegov sumarni inventar.¹⁹

2. 2. 5. HR-DAPA-25, *Kotarski komesarijat u Labinu (1814/1849)*

Fond je sačuvan u ukupnoj količini od 9,2 dužnih metara, arhivistički je sređen te je izrađen njegov sumarni inventar.²⁰

2. 2. 6. HR-DAPA-847, *Kotarski kapetanat u Pazinu (1849/1854)*

Fond *Kotarski kapetanat u Pazinu* fragmentarno je sačuvan u ukupnoj količini od 0,27 dužnog metra, arhivistički je obrađen, registraturno sređen te je izrađen njegov sumarni inventar.

2. 2. 7. HR-DAPA-27, *Kotarski kapetanat u Pazinu (1868.–1918.)*

Kotarski kapetanat ili poglavarstvo u Pazinu (*Bezirkshauptmannschaft in Mitterburg / Capitanato Distrettuale di Pisino*) upravno je tijelo podređeno c. k. Namjesništvu u Trstu, a graniči s Kotarskim poglavarstvom Volosko, u čijoj se nadležnosti nalazio Lovran. Fond je sačuvan u ukupnoj količini od 14,73 dužnih metara, arhivistički je obrađen, registraturno sređen unutar kategorija i potkategorija prema

---

¹⁸ Ujčić, Tajana, *HR-DAPA-811, Podestat općina Labin i Plomin*, sumarni inventar (neobjavljen), Pazin, 2002.

¹⁹ Brajković, Antun, *HR-DAPA-441, Privremena civilna uprava u Labinu i Plominu*, sumarni inventar (neobjavljen), Pazin, 1990.

²⁰ Brajković, Antun, *HR-DAPA-25, Kotarski komesarijat u Labinu*, sumarni inventar (neobjavljen), Pazin, 1990.

prvobitnom redu stvaratelja.²¹

3. Umjesto zaključka

Fondovi oblasne i okružne uprave u Državnom arhivu u Pazinu za razdoblje prve austrijske, francuske i druge austrijske uprave (fond Pazinske knežije i Istarskog okružja) kvalitetan su izvor za povijesna i druga društveno-znanstvena istraživanja područja Lovranštine za razdoblje od polovice 18. do druge polovice 19. stoljeća, unatoč relativno maloj količini sačuvanog gradiva koje se sadržajno odnosi na ovo područje i fragmentarnoj sačuvanosti fondova uopće. U takvu obliku predstavljaju osnovu za istraživanje na polju političke, gospodarske i crkvene povijesti, kao i povijesti školstva i socijalne skrbi. Međutim za olakšavanje sustavnog istraživanja, osobito starijeg razdoblja, valja navesti i fondove spomenutim oblasnim upravama nadređenih tijela kao vjerojatan izvor daljnjih vrijednih podataka, a koji se nalaze u arhivima u inozemstvu.

Tako kao izvore za proučavanje Pazinske grofovije, a time i Lovrana, valja navesti upravne fondove pokrajinske uprave kranjskih zemaljskih staleža, kojoj je Grofovija bila podređena do kraja prve austrijske uprave, a koji su pohranjeni u Arhivu Republike Slovenije u Ljubljani. Radi se o sljedećim fondovima: *Vicedomski ured za Kranjsku, Zemaljski staleži za Kranjsku, I. registratura, Repräsentacija i Komora za Kranjsku, Zemaljsko poglavarstvo za Kranjsku – politički odjel*.²² Nadalje vrijedni su izvori za ovo područje fondovi Unutarnjoaustrijske dvorske komore, pohranjeni u Štajerskom državnom arhivu (*Steiermärkisches Landesarchiv*) u Grazu, od kojih valja istaknuti posebne skupine nazvane *Miszellenen* i *Meillerakten* za razdoblje srednjeg vijeka te fondove Unutarnjoaustrijske dvorske komore i Unutarnjoaustrijske vlade za razdoblje novog vijeka. Kao dopuna u istraživanju razdoblja za kojeg se Lovran u sklopu Kotara Volosko nalazi u sastavu Istarskog okružja vrijedi istaknuti fondove Državnog arhiva u Trstu (*Archivio di stato di Trieste*) *Primorska vlada u Trstu (Governo del Litorale in Trieste)* (1814.–1850.) i *Primorsko namjesništvo u Trstu (Luogotenenza del Litorale in Trieste)* (1850.–1918.).

²¹ Brajković, Antun, *HR-DAPA-27, Kotarski kapetanat u Pazinu*, sumarni inventar (neobjavljen), Pazin, 1990.

²² V. Juričić-Čargo, Danijela, „Arhivska grada za povijest Pazina i Pazinske grofovije u upravnim fondovima Arhiva Republike Slovenije 1492-1783“, *Vjesnik Istarskog arhiva*, sv. 2/3, 1994., str. 213–251.

Literatura

1. Beuc, Ivan, *Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj (1527–1845)*, Zagreb, 1969.
2. Brajković, Antun, *HR-DAPA-25, Kotarski komesarijat u Labinu*, sumarni inventar (neobjavljen), Pazin, 1990.
3. Brajković, Antun, *HR-DAPA-27, Kotarski kapetanat u Pazinu*, sumarni inventar (neobjavljen), Pazin, 1990.
4. Brajković, Antun, *HR-DAPA-441, Privremena civilna uprava u Labinu i Plominu*, sumarni inventar (neobjavljen), Pazin, 1990.
5. Brajković, Antun, *Istarsko okružje (1825–1860)*, analitički inventar (neobjavljen), Pazin, 1990.
6. Bratulić, Vjekoslav, „Urbari pazinskog feuda (XVI. stoljeća)“, *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, sv. VIII/IX, 1963./1964., str. 141–204.
7. Bratulić, Vjekoslav, „Urbari pazinskog feuda (XVI. stoljeća)“, *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, sv. X, 1964./1965., str. 245–290.
8. *Franz des ersten politische Gesetze und Verordnungen für sämtliche Provinzen des Österreichischen Kaiserstaates, mit Ausnahme von Ungarn und Siebenburgen*, sv. 53, Wien, 1827.
9. Jelinčić, Jakov, *HR-DAPA-54: Generalni civilni vicekomesarijat za Istarsku provinciju u Poreču (1921/1922)*, sumarni inventar (neobjavljen), Pazin, 1973.
10. Jelinčić, Jakov, *HR-DAPA-55: Prefektura Istre u Puli (1923-1945)*, arhivski popis (neobjavljen), Pazin, 1973.
11. Juričić-Čargo, Danijela, „Arhivska građa za povijest Pazina i Pazinske grofovije u upravnim fondovima Arhiva Republike Slovenije 1492-1783“, *Vjesnik Istarskog arhiva*, sv. 2/3, 1994., str. 213–251.
12. Margetić, Lujo, „Povijesno-pravni aspekti staroga Lovrana“, *Liburnijske teme*, knj. 6, 1987., str. 53–57.
13. *Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske*, sv. 1 i 2, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 2006.
14. *Raccolta ufficiale delle Leggi e dei decreti del Regno d' Italia*, sv. 5, Roma, 1922.
15. Radaljac, Ljiljana, *HR-DAPA-79, Oblasni narodni odbor za Istru*, sumarni inventar (neobjavljen), Pazin, 2000.
16. *Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich*, Wien, 1860.
17. Stulli, Bernard, *Istarsko okružje 1825–1860*, Posebna izdanja historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu, sv. 8, Historijski arhiv Rijeka – Historijski arhiv Pazin, Rijeka – Pazin, 1984.

18. Ujčić, Tajana, *HR-DAPA-811, Podestat općina Labin i Plomin*, sumarni inventar (neobjavljen), Pazin, 2002.
19. Zakošek, Boris, „Pregled arhivalija Lovranštine do 1945. u Državnom arhivu u Rijeci“, *Zbornik Lovranščine*, knj. 1, 2010., str. 21–68.

ZUSAMMENFASSUNG

Archivalien des Staatsarchivs in Pazin als Quelle zur Erforschung der Geschicht des Gebietes der Gemeinde Lovran

Zwischen den 949 Beständen des Staatsarchivs in Pazin befinden sich auch einige Bestände der regionalen Verwaltungskörper für das Gebiet Istriens. Diese Bestände umfassten in ihren Wirkungskreisen, in der Zeitperiode vom Ende des Mittelalters bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts, auch das Gebiet der Gemeinde Lovran samt ihrer Umgebung.

Es handelt sich dabei um die Bestände der Grafschaft Mitterburg (Pazinska knežija), des Istrianer Kreisamtes in Mitterburg (Istarsko okružje), des Generalzivilvizekommissariaten für die Provinz Istrien in Poreč (Generalni civilni komesarijat za istarsku provinciju u Poreču), der Präfektur Istriens in Pula (Prefektura Istre u Puli) und des Kreisvolkskomitee für Istrien (Oblasni narodni odbor za Istru). Trotz der relativ kleinen Menge des erhaltenen schriftlichen Niederschlages sind diese Bestände wertvolle Quellen für die Geschichtsforschung des bearbeiteten Gebietes. Da die Archivalien nur fragmentarisch erhalten sind, werden am Ende des Artikels auch die Bestände der Staatsarchive und Landesarchive Italiens, Österreichs und Sloweniens (Ljubljana, Triest, Graz) als weitere Quellen aufgezählt. Die Bestände der Aktenbildner dessen Zuständigkeitskreis mit dem Gebiete Lovrans grenzte, oder sich in relativer Nähe befand, werden wegen der unbestreitbaren Verbindungen zwischen den Orten an der östlichen Küste Istriens als weitere Forschungsquellen präsentiert. Es handelt sich dabei um die folgenden Bestände: Gemeinde Labin (Općina Labin), Vorstand der Gemeinden Labin und Plomin (Podestat općina Labin i Plomin), Notare von Labin (Bilježnici Labina), Zeitweilige Zivilverwaltung in Labin und Plomin (Privremena civilna uprava u Labinu i Plominu), Bezirkskommissariat in Labin (Kotarski komesarijat u Labinu) und die zwei Bestände der Bezirkshauptmannschaften in Mitterburg (Kotarski kapetanat u Pazinu).

Schlüsselwörter: Staatsarchiv in Pazin, Archivalien, Gebiet von Lovran, örtliche Zuständigkeit, Bestände der Verwaltungskörper